

Welkom op
Tongerense Heide
en Wisselse Veen!

www.glk.nl

Honden

Aangelijnd toegestaan.

Toegankelijkheid

Het gebied is opengesteld voor wandelaars en fietsers op wegen en paden, van zonsopkomst tot zonsondergang.

Alleen de wandelroute in het Wisselse Veen is redelijk toegankelijk voor invaliden en kinderwagens.

Bereikbaarheid

Openbaar vervoer

Niet bereikbaar met het openbaar vervoer.

Eigen vervoer

Op de A50 de afslag Epe/Nunspeet (N309) nemen. Bij de stoplichten (na ca 2 km) rechtdoor richting Nunspeet. Bij de volgende kruising linksaf richting Wissel en doorrijden tot de T-kruising. Hier rechtsaf en de borden van de kampeerboerderij De Berghoeve volgen. De parkeerplaats bevindt zich op de splitsing van de Veenweg en de Boerweg.

Geldersch Landschap & Kasteelen

Postbus 7005

6801 HA Arnhem

Telefoon (026) 355 25 55 (kantooruren)

info@glk.nl

Word ook donateur!

Kijk op onze website:

www.glk.nl

© GLK, mei '13

een natuurgebied van
Geldersch Landschap & Kasteelen

Routes

In het gebied zijn twee wandelroutes uitgezet:

- **Rode** route, 5 km.
- **Blauwe** route, 4 km.

Beide routes kunnen ook als één lange wandeling gelopen worden (1 t/m 12).

Algemeen

Het glooiende terrein van de Tongerense Heide, tussen Epe en Vierhouten, beslaat zo'n 220 ha. Het veel vlakker Wisselse Veen, ten oosten van de Tongerense Heide, omvat circa 60 ha. Beide gebieden zijn landschappelijk en natuurwetenschappelijk zeer waardevol. De Tongerense heide door de uitgestrekte dopheidevegetatie, het Wisselse Veen onder meer door zijn blauwgraslandvegetatie. Op de drogere delen groeit struikheide. De heide herbergt een vrij grote populatie adders. Edelherten, reeën en wilde zwijnen zijn vaste bewoners. Het bos in het zuidwesten van de Tongerense Heide is bosreservaat. Er leven vogelsoorten als kuifmees, zwarte mees, havik, buizerd en ransuil.

Geschiedenis

Het Wisselse Veen is ontstaan door kwelwater, afkomstig van de Oost-Veluwse stuwwal. In het begin van de 20ste eeuw was het een van de schatkamers van de Nederlandse wilde flora, met planten als parnassia, vetblad, klokjesgentiaan en diverse orchideeënsoorten. Door ontginning en ontwatering ging het grootste deel van deze flora verloren. Gericht beheer door de Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging (KNNV) en een in 1993 door ons begonnen natuurherstelproject, hebben het tij gekeerd. Er ontwikkelen zich nu weer veentjes, moerasjes en schone, kronkelende stroompjes en beekjes met plantensoorten als zonnedauw, moeraswolfsklauw, blauwe zegge en Spaanse ruiter.

De Tongerense Heide

1 Tongerense Berg

De wandeling voert over het hoogste punt van de Tongerense Berg (32 meter boven NAP). Dit terrein bestond in het verleden uit vrij eenvormig grove dennenbos. Om de natuurwaarde te verhogen is er flink gedund en zijn er open plekken in het bos gemaakt. Hierdoor treedt verjonging op van het bos en ontstaat er meer variatie in de bosstructuur.

3 Ontwikkeling heide

Links is een open heide terrein. In het verleden stond hier een sparrenbos. Dit is gekapt en de toplaag van de bodem is verwijderd, zodat zich hier heide ontwikkelt. Zo kunnen diersoorten als de zandhagedis, levendbarende hagedis, adder, heidevlinder en gentiaanvlinder zich vrijelijk verplaatsen tussen de Tongerense Heide en het Wisselse Veen.

4 Unieke dopheidevegetaties en vennen

Op de hogere, droge delen van het heuvelachtige heidegebied groeit vooral struikheide, afgewisseld met dichte plakaten kraaiheide. Tussen de struikheide komen planten voor als tormentil en duivelsnaaigaren. De lager gelegen, vochtiger gedeelten zijn begroeid met dopheidevegetaties. Deze zijn uniek voor Europa. Op de natste plekken hebben zich natuurlijke vennen ontwikkeld. In juni zijn sommige vennen wit van de bloeiende veenpluis. Verder groeien er veenmossen, zonnedauwsoorten, witte en bruine snavelbies en klokjesgentiaan. De Tongerense Heide, met zijn afwisseling van droge en vochtige delen en de aanwezigheid van pijpenstro, is een ideale biotoop voor de adder, de kleine hagedis, de zandhagedis en de heikikker.

5 Een oud karrenspoor

U kruist een oud karrenspoor (hessenweg), te herkennen in het heidelandschap. Dit spoor is het restant van een oude verbindingsweg tussen Tongeren en Gortel, die ergens tussen 1843 en 1871 in gebruik is genomen. De heuvels in dit gebied zijn oude paraboolduinen van dekzand, gevormd tijdens de laatste ijstijd. Op de noordflanken van de hellingen komen struikheide en kraaiheide samen voor. Hier ziet men ook korstmossen en mossen als ruig haarmos en grijs kronkelsteeltje. Typische heidevogels zijn geelgors, veld- en boomleeuwerik, boompieper, roodborsttapuit en boomvalk.

7 Uitzichtpunt

Nadat u even verderop een mooi uitzichtpunt gepasseerd bent, gaat u linksaf en loopt u terug langs de zuidzijde van het heidegebied.

Het Wisselse Veen

Vanaf de parkeerplaats volgt u de blauwe paaltjes. Bij de Tongerense Beek, slaat u rechtsaf. Hier is 45 ha weiland omgevormd tot natuur. De bemeste bovenlaag is afgeplagd, er zijn poelen aangelegd, sloten en greppels gedempt en grasland afgegraven tot op de veenlaag. Nu ontwikkelen zich nieuwe stroompjes en beekjes. Zo kunnen zich vegetatietypen ontwikkelen als blauwgrasland, en vochtige tot natte heide en hoogveen.

8 Tongerense Beek

Ook het verloop van de Tongerense Beek is natuurlijkvriendelijker gemaakt door de hem minder recht en steil te maken. Door het schonen van de beek is het water weer helder, waardoor bijzondere diersoorten, zoals de rivierdonderpad en de beekprik hier weer aangetroffen worden.

9 Landje van Jonker

Even verderop ligt zich rechts van het pad het grote 'landje van Jonker' (1 ha). Dit vochtige heischrale grasland is ten tijde van de ontginning van het Wisselse Veen als laatste natuurgebiedje behouden gebleven en in stand gehouden door de KNNV. Zeldzame plantensoorten als blauwe knoop en waterdriehblad bleven daardoor gespaard en kunnen zich vanuit het perceel nu weer verspreiden over het veen.

10 Elzen

In dit landbouwgebied houden zich vaak hazen en kieviten op. Ook staan er rechts van het pad enige elzen. Elzen zijn bestand tegen hoge waterstanden. Ze vormen een geliefde verblijfplaats voor sijsjes en groenlingen.

Nadat u de Verloren Beek bent gekruist, slaat u opnieuw rechtsaf.

11 Beuken

Op enige afstand van de splitsing staan schitterende beuken met een zeer brede kroon. Deze beuken konden zo breed uitgroeien omdat ze volop ruimte hadden.

12 Verloren beek

Links ziet u het kwelgebied van de Verloren Beek. Met het natuurherstelproject zijn er in de beek vistrappen aangelegd. Ook zijn de oevers flauwer gemaakt, waardoor moerasplanten zich gemakkelijker kunnen vestigen. De levendbarende hagedis en de ringslang profiteren eveneens van deze maatregel en kunnen nu langs de beek zonnen.